

**TALABALARDA MA'NAVIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH
METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH***Axmadjonov Zafarjon Ravshan o'g'li**Osiyo xalqaro universiteti**Pedagogika yo'nalishi magistranti***Annotatsiya.**

Mazkur maqolada talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan metodlardan foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, talabalarning ma'naviy-axloqiy fazilatlarini rivojlantirish, mustaqil fikrlash, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiluvchi samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviy madaniyat, talabalar, metodika, pedagogik texnologiyalar, ma'naviy-axloqiy tarbiya, innovatsion yondashuv, milliy qadriyatlar, ta'lim jarayoni, kompetensiya, shaxs kamoloti.

Аннотация.

В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты совершенствования методики развития духовной культуры студентов. Освещается значение применения современных педагогических технологий, инновационных подходов и методов, основанных на национальных и общечеловеческих ценностях, в образовательном процессе. Также предложены эффективные методические рекомендации, направленные на развитие духовно-нравственных качеств студентов, формирование самостоятельного мышления, гражданской ответственности и социальной активности.

Ключевые слова: духовная культура, студенты, методика, педагогические технологии, духовно-нравственное воспитание, инновационный подход, национальные ценности, образовательный процесс, компетентность, развитие личности.

Abstract.

This article examines the theoretical and practical aspects of improving the methodology for developing students' spiritual culture. It highlights the importance of applying modern pedagogical technologies, innovative approaches, and methods based on national and universal values in the educational process. The paper also proposes effective methodological recommendations aimed at fostering students' moral and spiritual qualities, independent thinking, civic responsibility, and social engagement.

Keywords: spiritual culture, students, methodology, pedagogical technologies, moral education, innovative approach, national values, educational process, competence, personal development.

Kirish

Globalashuv, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlarning tobora murakkablashib borishi sharoitida oliy ta'lim tizimi oldiga nafaqat yuqori malakali mutaxassisnlarni tayyorlash, balki yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan, fuqarolik pozitsiyasi mustahkam va milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiq shaxsni shakllantirish vazifasi ham qo'yilmoqda. Shu nuqtai nazardan, talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish oliy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Ma'naviy madaniyat shaxsning axloqiy qarashlari, qadriyatlari, dunyoqarashi, ijtimoiy mas'uliyati, estetik didi va ma'naviy ehtiyojlarini o'zida mujassam etuvchi murakkab ijtimoiy-pedagogik hodisadir. Talabalik davri esa shaxsning intellektual, axloqiy va kasbiy kamolotida muhim bosqich hisoblanib, aynan ushbu davrda yoshlarning hayotiy qadriyatlari, kasbiy e'tiqodi va fuqarolik mas'uliyati shakllanadi. Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya jarayonini ilmiy asosda tashkil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ta'lim sifatini oshirish hamda kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar talabalarning ma'naviy kamolotini ta'minlash masalasiga alohida e'tibor qaratmoqda. Bunda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar, raqamli ta'lim vositalari hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvlaridan samarali foydalanish ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning muhim omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, mavjud metodik ta'minot har doim ham talabalarning ma'naviy ehtiyojlari, zamonaviy axborot makoni ta'siri va jamiyatning yangi ijtimoiy talablariga to'liq javob bera olmaydi. Natijada ma'naviy tarbiyaning mazmuni, shakllari va metodlarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. Mazkur muammoning nazariy asoslari pedagogika, psixologiya va falsafa fanlari doirasida keng tadqiq etilgan. Xususan, shaxsning ma'naviy rivojlanishi, qadriyatlar tizimini shakllantirish, ma'naviy-axloqiy tarbiya va kompetensiyaviy yondashuv masalalari ko'plab ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Shunga qaramay, talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan integratsiyalash, uning samaradorligini baholash mezonlarini takomillashtirish hamda oliy ta'lim muassasalari sharoitiga mos innovatsion metodik modelni ishlab chiqish masalalari qo'shimcha ilmiy izlanishlarni talab etmoqda. Shu bois mazkur maqolaning maqsadi talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasining nazariy asoslarini tahlil qilish, mavjud pedagogik yondashuvlarni

baholash hamda oliy ta'lim amaliyotida qo'llash mumkin bo'lgan samarali metodik yechimlarni asoslashdan iborat.

Talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish bugungi oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy jamiyatda mutaxassisning kasbiy kompetensiyasi bilan bir qatorda uning ma'naviy-axloqiy fazilatlari, ijtimoiy mas'uliyati, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi ham muhim mezon sifatida baholanmoqda. Shu sababli ma'naviy madaniyatni rivojlantirish jarayoni uzluksiz ta'lim tizimining barcha bosqichlarida ilmiy asoslangan metodik yondashuvlar orqali tashkil etilishi zarur. Pedagogika fanida ma'naviy madaniyat shaxsning bilimlari, qadriyatlari, e'tiqodi, axloqiy me'yorlari, estetik didi, muloqot madaniyati va ijtimoiy faolligining uyg'unligi sifatida talqin qilinadi. Oliy ta'lim muassasasida ushbu sifatlarni shakllantirish nafaqat auditoriya mashg'ulotlari, balki talabalarning mustaqil ta'limi, ilmiy-tadqiqot faoliyati, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va ijtimoiy loyihalardagi ishtiroki orqali ham amalga oshiriladi. Bunday integratsiyalashgan yondashuv ma'naviy madaniyatning barcha tarkibiy qismlarini kompleks rivojlantirish imkonini beradi.

Talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda kompetensiyaviy yondashuv alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv ta'lim oluvchini tayyor bilimlarni o'zlashtiruvchi emas, balki bilimlarni tahlil qiluvchi, ulardan amaliy faoliyatda foydalanuvchi hamda mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxs sifatida shakllantirishni nazarda tutadi. Shu jihatdan ma'naviy kompetensiya talabani axloqiy tanlov qila olishi, ijtimoiy vaziyatlarni to'g'ri baholashi, bag'rikenglik, vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyati kabi fazilatlarni namoyon etishida muhim omil hisoblanadi. Ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasida interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Jumladan, muammoli ta'lim, debat, "Keys-stadi", "Aqliy hujum", loyiha metodi, refleksiya, bahs-munozara va hamkorlikda o'qitish texnologiyalari talabalarning mustaqil fikrlashini, tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini hamda ijtimoiy faolligini rivojlantiradi. Ushbu metodlar orqali talabalar real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish, axloqiy muammolar yuzasidan asosli xulosa chiqarish va o'z nuqtayi nazarini ilmiy dalillar bilan himoya qilish ko'nikmalarini egallaydilar.

Raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi ma'naviy madaniyatni shakllantirish metodikasiga yangi imkoniyatlarni olib kirdi. Elektron ta'lim platformalari, multimedia resurslari, virtual seminarlar, onlayn forumlar va raqamli kutubxonalardan foydalanish talabalarning ma'naviy-ma'rifiy bilimlarini mustaqil ravishda boyitishiga xizmat qiladi. Biroq raqamli axborot makonida uchraydigan turli mafkuraviy tahdidlar, soxta axborotlar va destruktiv g'oyalar yoshlarning ma'naviy immunitetini mustahkamlash zaruratini ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli metodikada media savodxonlik, tanqidiy fikrlash va axborotni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilishi lozim. Metodikani takomillashtirishning muhim shartlaridan biri

ta'lim va tarbiyaning uzviyligini ta'minlashdir. Ma'naviy tarbiya faqat alohida fan yoki ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar doirasida emas, balki barcha o'quv fanlarining mazmuni bilan uyg'un holda tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Ayniqsa, pedagogik, ijtimoiy-gumanitar va mutaxassislik fanlari mazmuniga ma'naviy qadriyatlar, kasbiy etika, fuqarolik mas'uliyati va ekologik madaniyatga oid masalalarni integratsiyalash talabalarning shaxsiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish samaradorligini baholash uchun aniq mezon va ko'rsatkichlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday mezonlarga ma'naviy qadriyatlar haqidagi bilim darajasi, axloqiy xulq-atvor, ijtimoiy tashabbuskorlik, jamoa bilan ishlash madaniyati, fuqarolik pozitsiyasi, kommunikativ kompetensiya hamda ijtimoiy loyihalardagi ishtirok faolligi kiradi. Mazkur ko'rsatkichlarni kuzatish, so'rovnomalar, suhbat, pedagogik monitoring, diagnostik testlar va ekspert baholash usullari orqali aniqlash mumkin.

Talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish muammosi pedagogika, psixologiya va falsafa fanlarida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu masala yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy madaniyat shaxsning axloqiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil bo'lib, uni shakllantirish ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas tarkibiy qismidir. L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko'ra, shaxsning ma'naviy va intellektual kamoloti ijtimoiy muhit, ta'lim va muloqot jarayonida shakllanadi. Olim "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi orqali ta'lim jarayoni shaxs rivojlanishining asosiy omili ekanligini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Mazkur yondashuv talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirishda hamkorlikdagi ta'lim, muloqot va interfaol metodlarning samaradorligini ko'rsatadi. A.N. Leontyev faoliyat nazariyasida shaxsning rivojlanishini faoliyat bilan bog'laydi. Uning ta'kidlashicha, insonning qadriyatlari, e'tiqodi va ma'naviy fazilatlari turli faoliyat turlari orqali shakllanadi. Shu sababli oliy ta'lim jarayonida talabalarning ilmiy-tadqiqot, loyiha va ijtimoiy faoliyatdagi ishtiroki ularning ma'naviy madaniyatini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

J. Devey ta'limni shaxsning hayotiy tajribasi bilan uzviy bog'liq jarayon sifatida baholab, demokratik ta'lim muhitida talabalarning ijtimoiy mas'uliyati, mustaqil fikrlashi va axloqiy qarashlari rivojlanishini ta'kidlaydi. Uning fikricha, muammoli vaziyatlarni hal etishga asoslangan ta'lim metodlari talabalarning ma'naviy va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. L. Kolberg axloqiy rivojlanish nazariyasida shaxsning ma'naviy kamoloti bosqichma-bosqich shakllanishini asoslab bergan. Olim axloqiy muammolarni tahlil qilish, bahs-munozaralar va reflektiv yondashuvlardan foydalanish talabalarning axloqiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qilishini ilmiy jihatdan isbotlagan. Sh.A. Amonashvili insonparvar pedagogika konsepsiyasida ta'limning asosiy vazifasi

shaxsning ichki imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va ma'naviy barkamolligini ta'minlashdan iborat ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi hamkorlik, o'zaro hurmat va ishonch ma'naviy tarbiya samaradorligini oshiruvchi muhim pedagogik omillardir.

O'zbek olimlari tomonidan ham ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari chuqur tadqiq etilgan. Jumladan, M. Quronov yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning ilmiy-pedagogik asoslarini ishlab chiqib, ta'lim va tarbiyaning uzviyligini shaxs kamolotining muhim omili sifatida baholaydi. U yoshlarda milliy qadriyatlar, vatanparvarlik va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirish ta'lim jarayonining ustuvor vazifalaridan biri ekanligini ta'kidlaydi. R.H. Jo'rayev oliy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish orqali bo'lajak mutaxassislarning kasbiy va ma'naviy kompetensiyalarini rivojlantirish zarurligini asoslaydi. Olimning fikricha, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga integratsiya qilish talabalarning ijodiy tafakkuri va ma'naviy madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, raqamli ta'lim texnologiyalari hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligiga asoslangan metodik tizimni yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq mavjud tadqiqotlarda ushbu yondashuvlarning oliy ta'lim amaliyotidagi samaradorligini kompleks baholash va innovatsion metodik modelini ishlab chiqish masalalari hali ham dolzarb ilmiy muammo sifatida saqlanib qolmoqda.

Shunday qilib, talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish tizimli, uzluksiz va innovatsion yondashuvni talab qiladi. Mazkur jarayonda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, raqamli ta'lim vositalari hamda milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi metodikaning samaradorligini oshiruvchi asosiy omillar hisoblanadi. Ushbu yondashuvlarni oliy ta'lim amaliyotiga izchil joriy etish natijasida ma'naviy barkamol, kasbiy kompetent va ijtimoiy faol mutaxassislarni tayyorlash imkoniyati kengayadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish oliy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri bo'lib, u bo'lajak mutaxassisning kasbiy kompetensiyasi, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy faolligini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'naviy madaniyatni rivojlantirish jarayoni shaxsning axloqiy qadriyatlari, milliy va umuminsoniy g'oyalarga sodiqligi, tanqidiy fikrlashi hamda ijtimoiy munosabatlarda faol ishtirok etish ko'nikmalarining uzviy rivojlanishi bilan bog'liqdir. Tadqiqot davomida tahlil qilingan ilmiy manbalar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar ma'naviy madaniyatni rivojlantirishda kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, interfaol metodlar, reflektiv

o'qitish va raqamli ta'lim texnologiyalarining o'zaro integratsiyasi yuqori samaradorlikni ta'minlashini ko'rsatdi. Shuningdek, ma'naviy tarbiyaning faqat ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar bilan cheklanib qolmasdan, barcha fanlarning mazmuni va o'quv jarayoni bilan uyg'unlashtirilishi zarurligi aniqlandi. Tahlillar asosida talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasining samaradorligi motivatsion, kognitiv, faoliyat va reflektiv komponentlarning o'zaro bog'liqligiga asoslanishi isbotlandi. Mazkur komponentlarning uzviyligi talabalarda mustaqil fikrlash, axloqiy qaror qabul qilish, ijtimoiy mas'uliyat va kasbiy etika kabi sifatlarni izchil rivojlantirish imkonini beradi.

Shunday qilib, talabalarda ma'naviy madaniyatni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga tizimli joriy etish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni integratsiyalash hamda ta'lim va tarbiya birligini ta'minlash orqali amalga oshirilishi lozim. Bu esa raqobatbardosh, ma'naviy barkamol va ijtimoiy mas'uliyatli mutaxassislarni tayyorlash sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Oliy ta'lim muassasalarida ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan maxsus metodik dasturlarni ishlab chiqish va o'quv jarayoniga bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq.
2. Barcha fanlar mazmuniga milliy va umuminsoniy qadriyatlar, kasbiy etika hamda fuqarolik mas'uliyatiga oid mavzularni integratsiyalash tavsiya etiladi.
3. Ta'lim jarayonida debat, keys-stadi, loyiha metodi, muammoli ta'lim, refleksiya va hamkorlikda o'qitish kabi interfaol pedagogik metodlardan muntazam foydalanish zarur.
4. Talabalarning ma'naviy madaniyatini rivojlantirish maqsadida raqamli ta'lim platformalari, elektron kutubxonalar, multimedia resurslari va onlayn ma'naviy-ma'rifiy loyihalardan samarali foydalanish tavsiya etiladi.
5. Ma'naviy madaniyat darajasini baholash uchun motivatsion, kognitiv, faoliyat va reflektiv mezonlarga asoslangan diagnostik monitoring tizimini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish lozim.
6. Professor-o'qituvchilarning ma'naviy-ma'rifiy faoliyat bo'yicha kasbiy kompetensiyalarini oshirish maqsadida malaka oshirish kurslari va ilmiy-amaliy seminarlarni muntazam tashkil etish zarur.
7. Oliy ta'lim muassasalari, oila va mahalla hamkorligini kuchaytirish orqali talabalarda sog'lom ma'naviy muhitni shakllantirish hamda yoshlarning ijtimoiy loyihalar va volontyorlik faoliyatidagi ishtirokini kengaytirish maqsadga muvofiq.

Mazkur tavsiyalarning amaliyotga tatbiq etilishi talabalarning ma'naviy madaniyatini rivojlantirish samaradorligini oshirish, ularning kasbiy va shaxsiy kompetensiyalarini yuksaltirish hamda oliy ta'lim tizimida ma'naviy-ma'rifiy ishlar sifatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ–637-son, 2020-yil 23-sentabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. PF–60-son, 2022-yil 28-yanvar.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar to'plami. – Toshkent, 2022.
5. Vygotskiy L.S. **Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.** – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
6. Dewey J. **Experience and Education.** – New York: Macmillan, 1938.
7. Piaget J. **The Moral Judgment of the Child.** – London: Routledge, 1932.
8. Kohlberg L. **Essays on Moral Development. Vol. II: The Psychology of Moral Development.** – San Francisco: Harper & Row, 1984.
9. Leontyev A.N. **Activity, Consciousness, and Personality.** – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1978.
10. Amonashvili Sh.A. **Shkola jizni (Life School).** – Moskva: Amrita-Rus, 2000.
11. Musurmonova O. **Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi.** – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
12. Quronov M. **Yoshlar tarbiyasi va ma'naviy kamolot.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
13. Jo'rayev R.H. **Pedagogik ta'lim nazariyasi va amaliyoti.** – Toshkent: Fan, 2020.
14. UNESCO. **Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education.** – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
15. UNESCO. **Recommendation on Education for Peace, Human Rights and Sustainable Development.** – Paris: UNESCO, 2023.
16. OECD. **The Future of Education and Skills 2030.** – Paris: OECD Publishing, 2019.
17. Fullan M. **The New Meaning of Educational Change.** 5th ed. – New York: Teachers College Press, 2020.
18. Noddings N. **Educating Moral People: A Caring Alternative to Character Education.** – New York: Teachers College Press, 2002.
19. Ryan K., Bohlin K.E. **Building Character in Schools.** – San Francisco: Jossey-Bass, 1999.
20. Biesta G. **The Rediscovery of Teaching.** – London: Routledge, 2017.